

Zorko Simčič
POSLEDNJI DESETI BRATJE

*Državljanu Italije, zgodovinarju Španije, ljubitelju
gorá Argentine, ki so mu postale prerani grob, Tomeku
Kralju, slovenskemu desetemu bratu v spomin.*

Vedbaek, avgusta 1970

Brat Zorko

*... in otrokom vseh tistih, ki so morali v svet, ki pa
niso živeli v tujini, ampak so v njej samo umrli.*

Ljubljana, oktobra 2011

Z. S.

Jutro je dišalo po travi, ki se še ni otresla nočnega hladu, dišalo po zemlji, po kruhu, ki se ga človek nikoli ne nave- liča, dišalo po večnosti.

Zdaj sicer sedi v tretjem nadstropju palače na Oberdan- kovem trgu v Trstu, toda vonj po travi je še z njim. Prejšnji dan je prejel pismo, naj se oglasi pri poročniku Johnu Tal- leyu: prošnji, da emigrira v Južno Afriko, je ugodeno in v zvezi s tem naj pride na pogovor.

Trideset let mu je, mišice so mu krepke, vse v njem je na- peto kakor tetiva. Tak je, kakor je bil pred dvema letoma, ko je leto dni po koncu vojne pobegnil iz Ljubljane. List drži v roki, v hipu mu je, kakor da mu je po dolgem času zrasel nad glavo kos varne strehe. Južna Afrika! Johannes- burg! Zamorčki ... Tisti od staniol papirja in znamk, ki so jih otroci zbirali za gospoda kateheta ...

Gospod *lieutenant* je že malce ostarel, lepo zalit gospod. Dobre volje je. Videti je stvaren človek, ki ve, da je naj- bolje uživati življenje, dokler je še takó, da drugi skrbijo zanj. Ko se vrne na črno celino, kdo ve, kakšna bo muzi- ka! Tudi vljuden je. Ponudi sedež, globoko vdihne, kakor da je z mladeničem zavel svež zrak s Krasa v pisarno, iz- roči mu kuverto z dokumenti, posejanimi s pečati, podpisi in kolki. In mu čestita. Pa še to mu reče, da bo *young man* na jugu Afrike gotovo zadovoljen, njihova vlada pa tudi, saj nujno potrebuje mladih krepkih belcev, da oplodijo, pomnožijo belo raso ...

Mišic si človek ne pridobi v hipu, tudi zgubi jih ne, toda ko je zdaj spet zunaj na hodniku, je v njem v trenutku vse mlahavo.

Na hodniku pred pisarno je sédel na klop. Nekaj časa še je zamišljeno gledal predse, potem pa potegnil iz kuverte šop dokumentov, jih lepo počasi drugega za drugim upo- gibal, tako skrbno, da je mladec ob njem – na prvi pogled

je bilo videti, da je tudi ta begunec v Italiji, kakšen Ferenc ali Janoš – začel pazljivo opazovati njegovo početje. Z nohtom je še enkrat šel po upogibih, potem pa list za listom prav po črti strgal in počasi spuščal v koš ob klopi.

Ko je stopil preko trga, se je ulilo, stekel je in se ustavil šele pod kolonado. Hiter je bil, vendar ne toliko, da mu ne bi v čevljih začelo mlaskati. A mu je vendarle bilo prijetno.

Prav tisti dan je tisoče ‚njegovih‘ že begalo po svetu, po dotlej neznanih deželah ... med njimi trikrat sedem od usode zaznamovanih. Kdo bi vedel: ob srečanju s tujci, neznanci ... tem v blagoslov ali v nesrečo, sebi v odrešenje ali v obsodbo ...

* * *

Prav ob tisti uri je *don* Guillermo, župan v Puerto Varasu na jugu Čila, prebiral pismo, ki mu ga je zjutraj položil tajnik na mizo, rekoč: ‚Tudi to prinese vojna.‘ Pisec pisma je trdil, da je iz Jugoslavije. Njegov oče da je bil cestar, on pa je že eno leto na visoki šoli študiral gradbeništvo, a je prišla vojna in še marsikaj hujšega, moral je v svet. Zdaj živi že pol leta kot begunec blizu Osorna pri sorodnikih, ki so se po prvi svetovni vojni zatekli v Čile. Zvedel je, da *tamdoli* – bilo je napisano skupaj – potrebujejo cestarja in če ga hočejo vzeti na preizkušnjo. Star je devetintrideset let in močan.

Kratek je v pisanju, si reče *don* Guillermo, morda bo primeren. Pa položi pismo predse na pisalno mizo. Pod imenom prosilca, prav na spodnjem robu lista, je bilo pripisano, da ima ženo in za zdaj enega otroka, devetletnega fantka, ki pa je tudi kakršnega koli dela vaje.

V eni visokih hiš na Via Nomentana se je prav v tistem hipu v zadnjem nadstropju sprehajal Rimljan srednjih let. Malce siten je bil videti v obraz. Mesto je še vedno polno zavezniških vojakov, predvsem ameriških, pa beguncev z vseh koncev Evrope, zaslužek pa samo tolikšen, kolikor imaš domišljije, ampak ... *managia la miseria!** Sicer pa, kaj hočemo: brez inverzije ni dohodkov. Moral je dati prebarvati sobico, če jo je hotel oddati. Ogledoval si je stene. Za pečko je pleskar pozabil potegniti s čopičem, no, pa saj novi stanovalec – kaj je že: Slovak, Slovenec, Slavonec? – človek, ki je ob pregledu sobice bolj gledal robove lastnih naočnikov kakor pa stene, ni bil videti ravno prehudo izbirčen.

Kakšnih sto kilometrov od Buenos Airesa proti zahodu leži La Plata. Je eno tistih mest, ki so nastala umetno: po dekretu vlade si jih zamislijo inženirji, taki, ki ne pustijo radi do besede niti urbanistom, ki bi načrtovanemu morda le radi dali vsaj malo duše, kaj šele drugim. Še preden tako mesto zraste, se ve, koliko prebivalcev bo čez kakšno leto imelo, celo kakšnim slojem bo po načrtih pripadala večina prebivalcev ... skratka, v dobi hitre hrane, hitre ljubezni, hitre sprotne pozabe vsega, kar se dogaja – nekaj povsem racionalno ustvarjenega. Taka mesta sestavljajo navadno desetine in desetine vzporedno tekočih ulic, ki se križajo pravokotno z drugimi, prav tako vzporednimi ulicami, sila praktično za organizacijo mestnega prometa, in so ... hladna.

Dokaz? Predstavljal si na trgu takega mesta uprizoritev *Antigone* – da ne pomisliš na Slehernika ...

* O, ti strela!

Povsem drugačnega mnenja je mladi lepotec Mošé, osvajalec tolikih dekliških src. On sicer študira primerjalno književnost, toda kar se duha in čustev tiče, se mu tak tip mesta – kakor pravi – ‚prileže kot najtanjša gumijasta rokavica‘.

Toda ... toda ...

Mme. Foulon na Rue de Cerisaie je sila ponosna, da je oskrbnica hiše blizu Trga Bastille. Pa tudi na stanovalce hiše, ki so vsi *les hommes de qualité*, solidni gospodje. Je stroga in čeprav pisma niso nič kriva, se ji celo v tem trenutku, ko jih razporeja po mizici pred oknom – s tega okna je videti vsakogar, ki prihaja ali odhaja iz hiše – ta strogost na obrazu pozna. Ko pa na enem od pisem zagleda svoje ime, radovednost v hipu prekrije stroge poteze obraza. Izpod mize potegne stolček in sede. Ekspresno pismo! Sestra iz Lyona? Že zadnjič so ji pisali, da gre počasi proti koncu ...

No, pa ni sestrina. Je samo hišni lastnik, ki ji sporoča, da bo v enem naslednjih večerov prišel k njej mlad gospod, francosko sicer govori neverjetno slabo, pa naj mu pokaže podstrešno sobo. Možakar da je videti miren, priporočili so mu ga, ne bo motil nikogar, tudi Mme. Josephine na koncu hodnika ne, niti ne njenih mačk. Tisto o mačkah je bilo povsem razvidno dodano s hudobijo, a gospodar je gospodar, kaj hočemo, poleg tega pa je na koncu pisma vendarle ostajal njen *sincèrement dévoué*, prisrčno vdani ...

Ko poštar odhaja z Rue de Cerisaie, je navadno ura deset dopoldne. Če je pol enajstih, pomeni, da je ponedeljek, ko je torba navadno skoraj dvakrat bolj nabasana kot sicer. V predmestju Tokia, na ulici Chiyoda-ku, pa je takrat deseta

ura zvečer in misijonar p. Giovanni Menna zapira (,tokrat pa zares zadnjič!') hudo razmajan kovček. Za vsak primer ga ovije še s pasom, ki je sicer tako oguljen, da za hlače ne služi več, kovček bo pa le še pomagal držati skupaj, in si pravi: ,Bog daj, da bi mojemu nasledniku bilo lažje. Če bo le imel dobre živce ...'

Ob tisti uri na Kärtnerstrasse v Celovcu še ni pozno, pa vendar so ulice mrtve in *Frau Hilde*, vratarica v Hotelu Klagenfurt blizu železniške postaje, se začudi, ko nekdo s kovčkoma poriva krožeča vrata v halo. Ko gost odloži prtljago in pozdravi, vratarica spozna, da je z onstran Karavank in če bi smela, bi ga vrgla na cesto. Ali ni ona morala pred leti zapustiti ,našega Kočevja'? Maščevanje je grdo, a naj rečejo, kar hočejo: kaj je slajšega na svetu ...

Saj so si ljudje povsod po svetu enaki in vsega je najti pod božjim soncem, dobrih in slabih, a mož v Sydneyju, Sigfried Witting mu je ime, nemških besed zna pa komaj za prgišče, si prav bolesto želi pridobiti sloves dobrotnika. In tako je ponudil Mednarodni pisarni za begunce, za *refugees*, staro hišico pokojnega očeta, da jo uporabijo za prihajajoče emigrante ... edino ... ,morda bi kazalo, da bi jo na državne stroške prej nekoliko popravili ...'

Pravkar je prejel odgovor: za ponudbo so mu hvaležni. Čez štirinajst dni namreč spet pripluje z nekaj sto dipijevci* natovorjena ladja iz Evrope. Če bi takrat Wittinga kdo vprašal, ali mu je znano, kateri narod v Evropi ima z ozirom na svoje število največ pevskih zborov in pevovodij, bi gotovo odmajal z glavo ...

* Dipijevci – DP (displaced person), razseljena oseba.

Res da ni dosti ljudi, ki bi ob tej uri drveli – ‚nesramno drveli‘ – po Down Streetu, a Bill se vendarle nanje jezi. Naslanja se na drog semaforja in je hud. Pa ne zato, ker je črnc in bi to bilo neprijetno, tudi ko ne bi živel prav na tem ‚frdamanem koncu‘ Čikaga. Tudi se ne jezi, ker bi se bal, da ne bo dobil novega dela. Toda zdaj vidi, da je res tako, kot se je že stokrat zaklinjal: ne sprejmi službe, če ti novi gospodar že na prvi pogled ni všeč. Stvari se namreč pozneje nujno zapletejo in danes je spet bil odpuščen. In to čeprav on ni eden tistih, ki se zaradi nedeljskega popivanja ob ponedeljkih vedno slabo počutijo in se prikažejo na delo šele popoldne ...

Kletvice ni bilo slišati, toda z obraza je bilo razbrati, da je možak zaklel. Zaboju mu je stisnil prst. Na srečo so tudi še zadnji del pohištva spravili iz hiše in ko bo sédel k vozaču, bo na listku lahko prečrtal: *206 Avenue de la Couronne*. Opravljeno! Hiša je, kakršna jih je večina v Bruslju, toda stopnice v nadstropje so tako ozke, da ... Ja, je že tako, da je hudič, če ostareli materi hčerka vsak dan tarna, da se ji od umazanega mestnega zraka nabira katran po pljučih in da hoče živeti na deželi, v resnici pa se ji zavrti v glavi ob misli, da bi morala do materine smrti čistiti pritličje pa prvo nadstropje in še sobe v drugem. No, pa se potem še gospa mama seli v stanovanjce, v katerem »omet ne odpada in tudi vodovodne cevi ne pokajo kar naprej«. Torej: oddajmo! Pa čeprav trem čudakom: dva sta s tolstojansko brado, tretji pa svetlolas mladenič, toda neobrit, kakor mornar, ki je čakal, da bo šele čez tedne po izkrcanju z ladje segel po britvi. Res pa je, da je iz vseh treh dihal nekak mir.

»Ali ni najstarejši dišal ... po ... po kadilu v cerkvi ...?«
je spraševala mati hčerko, ko sta odhajali s sestanka.

Dunaj je zdaj spet miren. V cerkvi svetega Štefana je sicer še vedno videti, kje so ti ‚poganski Rusi‘ imeli hleve za konje, a zdaj ‚tavarišev‘ ni več in počasi bo spet vse lepo, to pomeni tako, kakor je bilo pred vojno, *so, aber so gemütlich*, tako sproščeno. Zaveznikov je sicer kar štiri sorte – Američani, Angleži, Francozi in Sovjeti – a kdo ve, ali motijo bolj oni ali pa begunci z juga in vzhoda. Res da večina teh prej ali slej zapusti Dunaj, umikajo se še bolj na zahod, a kaj, ko se že dan potem privalijo drugi. No, pa ti vsaj nimajo konj, ne kradejo, ne posiljujejo deklet, ja, po drugi plati, skoraj bi se dalo reči, da včasih prav ti prišleki začenjajo dajati Dunaju videz mesta v letih pred vojno: v gneči na pločniku se umaknejo, nekateri stopijo celo s pločnika na ulico! Tudi mlajši med njimi! Čudni, čudni ...

Sergio je sicer pravi Rimljan, *Romano puro*, toda zdaj živi v Benetkah. Oče fašist je bil sredi vojne premeščen iz Rima na sever, zdaj je spet v Rimu, a kar naprej pisari, naj njegovi še malo počakajo v Benetkah. Ob tej uri stoji Sergio ob vhodu v Conservatorio Benedetto Marcello, iz katerega prihajajo utrudljivo ponavljajoči se isti takti klavirja, in se joče. Sošolec ga je danes spet vprašal, ali je res, da je njegov oče, vojaški sodnik, med vojno zbiral zadnje cigarete, ki jih je kak obsojenec antifašist pokadil, preden so ga ustrelili.

Kaj more on za to!?! Če bi zdaj živel doli ob Tiberi, se najbrž nihče ne bi menil zanj, tako pa ...

Olsen & Olsen, velepodjetje pohištva. Pisarna je sicer v predmestju New Yorka, a je lepa. Na vrtečem se naslanjaču sedi Daddy. Ni debel, nima cigare v ustih, pa vendar je lastnik te pisarne pa seveda še marsičesa. Tudi dveh tovarn pohištva, katerega novi vzorci se prav zdaj

valjajo po pisalni mizi. Levo krilo pisarne je eno samo veliko okno in še dobro, da so stekla močna. Daddy namreč v tem trenutku tako vpije nad osemnajstletnim dekletcem, da stekla kar brnijo. Dekletce seveda že ni več takó ‚dekletce‘ in kar bi ‚starega‘ še najmanj motilo, bi bilo to, da si brije obrvi – take lepe močne obrvi je imela – ali da hodi po pisarni bosa, ampak to, da ji gre po glavi vse mogoče, da razume vse, razen tega, da je v življenju treba delati. In če so ji že kakšne moderne bedaste levičarske teorije pri srcu – še zdaj se kdaj navdušuje nad neko bivšo sošolko, navdušeno marksistko – zakaj pozablja na Marxa pa na tisto o delu, ki je osnova za napredek človeštva!

Ona gleda predse, gluhica, ki ne razume nič.

Če bi vsi tako mislili kot ona, bi se še danes od Brooklyna do Bronxa vozili s tramvajem na konjsko vprego, rohni on. Ona samo pri besedi ‚konj‘ dvigne ušesa. Potem spet nič ne razume. Za božjo voljo, dviguje glas Daddy, kaj res ne vidi – tudi če bi se on še enkrat poročil, pa se ne bo, o, bodi brez skrbi, je že prvič ... no, pustimo to – da bo vse njegovo nekoč njeno?

Ona kima, a ne vidi zveze med njegovo ne-poroko in dejstvom, da bi morala delati. Zlasti pa še v pisarni tega Fletscherja, ki je sicer čisto v redu človek in ima tudi on rad konje (čeprav raje igra golf kot pa jaha), toda pisarna, pisarne ...

»Boš vsaj videla, da denar ne pada kar tako z neba, boš spoznala življenje!«

»Ampak, ampak, Daddy ... ali ni prav, da dajemo delo drugim? Od česa pa bi sicer reveži živeli?«

José Pérez Cardozo ni človek, ki bi pred desetimi leti stopil med republikance ali med frankiste, pa si vendar več

ko enkrat čestita, da se je leta 1935 pravočasno spomnil strica v Buenos Airesu in odšel preko morja k njemu.

Najprej je prihajal na Costanero, na obalo ob Río de la Plata, s kolesom, na katero je pritrdil koš s *churrosi*.^{*} Že drugi dan jih je znal razpostaviti tako, da mlečna marmelada ni stekla iz njih. Vse je prodal. Čez pol leta je že bil lastnik tricikla in na njegovo prednjo stran je narisal barko, spodaj dodal: ‚Gijón – najlepše mesto na svetu!‘ v zaboju pa niso bili več samo *churrosi*, ampak tudi s sladkorjem oblita in na paličice nataknjena pečena jabolka ter pražena koruza v vrečkah. Po še letu dni si je na Costaneri, kamor se v vročih poletnih večerih hodijo *porteños*^{**} hladit – z Río de la Plata vedno malce pihlja – postavil kiosk. Tak je bil, da se ga je dalo celo zakleniti. Deset let je tam preživel, v Nuevi Pompeyi si je medtem zgradil hišico, no, zdaj pa se ti nesrečniki na občini – Bog naj jih kaznuje! – spomnijo, da na Costaneri kioski ne smejo stati, kakor da so se od nekod privalili, eden tak, drug drugačen, vrh vsega pa še vsak po svoje pobarvan, ampak da morajo biti vsi enaki, zidani in vrag vedi, kaj še vse. In v tem trenutku razmišlja, kaj storiti.

Ko je Cardozo pred leti prodal prvi *churro*, kovanca ni vtaknil v vrečko ob pasu, ampak v žep. Za spomin. Pa tudi sicer je že od nekdaj znano, da prvi zasluženi novc prinaša srečo. To pa je pomembno, kajti – kdo ve, kakšni časi prihajajo ...

V tem trenutku pa še nekdo drug razmišlja, kako nič ne veš, kaj prinese prihodnost. Vojne je konec, nemška

* Iz moke narejena, na olju cvrta slaščica, v katere sredini je gosta rjavkasta krema, ki se strdi ob kuhanju mleka in sladkorja (*Dulce de leche*).

** ‚Pristaniščniki‘, prebivalci Buenos Airesa. *El puerto – pristanišče*.

armada v razsulu, umaknila se je ,s tega prekletega Balkana‘ in treba je poprijeti za delo. Prvo leto po vojni seveda v Evropi ni bilo kaj dosti zasebnih avtomobilov, da bi jih bilo treba popravljati. Tudi na Bavarskem ne. Poleg tega pa Heinz Stadelhoffer, ki je sicer iz Dresdna, za zdaj raje ostaja na Bavarskem pri kmetih, kjer manjka delovnih rok in kjer te tudi nihče ne vprašuje, kje si bil in kaj si počenjal zadnja leta, saj imajo bolj ali manj vsi maslo na glavi in tudi tisti, ki trdijo, da ga nimajo, so bolj molčeči.

Heinz Stadelhoffer torej dela na polju, prve dni je mislil, da bo umrl od utrujenosti, potem pa so se roke navadile in tudi hrbet. Pri delu si vedno zaviha rokave, vendar ne previsoko. Ne previsoko ... Ko da bi hotel zakriti, kje so ga kot otroka cepili proti kozam ...

Mesto Chascomus je oddaljeno kakšnih sto kilometrov južno od Buenos Airesa, uro hoda bliže pa je močvirje in za njim kraj Monte. Sredi trga je v slogu argentinskih vladnih palač z rožnato barvo pobarvana policijska postaja, ki ji na tem koncu sveta pravijo *comisaría*. V sobi na koncu hodnika sedi *comisario*. Komisar. Soparna vročina je, pa stoji pri oknu in se ne more odločiti: če ga odpre, da bo vsaj malce prepriha, bo soba v hipu polna komarjev. Pred njim na mizi leži knjiga, zadremal bi nad njo, če ne bi ta nesrečni ,posilni‘, ki se ob komisarjevi boleznii vsak dan bolj pollašča komande, vsak hip vdiral v pisarno.

Saj ni, da bi prihajal zaradi dela.

Dela ima *comisario* v Monteju bolj malo. Pravzaprav skoraj nič. Enkrat na leto kdo koga s kolom, enkrat na leto, jeseni, ko pride doba deževja in je cele tedne nebo težko, se stepejo Italijani na državni *chacri*.^{*} Dvakrat, no,

* Manjša kmetija, navadno namenjena gojenju zelenjave ali živali.

kakšno leto trikrat, se pride kakšna ženica pritožit, da je ponoči zginila kokoš. Nobenega ropa, kaj šele gavčevskega dvoboja z nožem in s pončem čez levico, o čemer od časa do časa bere kje po časopisu, ni v njegovem okolišu.

Dnevi so dolgi. In vsi enaki. Samo knjige, ki jih ima že od nekdaj rad, vedno bolj polnijo police ... In v lica je vedno bolj rumen. Jetra ga dajejo.

Bere, pa dvigne glavo. Pa ne, da se kdo bliža ... Nič. Tišina. Edino ob oknih brnijo muhe, rade bi na svetlo. Poslušá tiktakanje ure. Tako kot poslušá zjutraj pa tudi zvečer, preden ugasne na pisalni mizi luč pod zelenim senčnikom. In potem pomisli na smrt. Ob misli na pokojnega očeta, ki mu je stalno govoril, da je vsak večer majhen prihod smrti, ga objame žalost. Pravzaprav mu misel na smrt niti ni najbolj neprijetna ... a da bi se kaj zgodilo, karkoli že.

»Pismo je za vas, privatno, a sem ga v naglici odprla. Prepozno sem opazila – oprostite!« pravi tajnica.

»Nič hudega,« reče rektor univerze v Montevideu. Toda v glasu je slišati, da je v mislih drugje. Prejšnji dan je bila nedelja, pa je prebiral vrsto na dom prispelih pisem, in tako tisti ‚nič hudega‘ ne zazveni dovolj odpuščajoče in tajnica je užaljena.

Bere, najprej hitro, potem vedno počasneje in potem preleti pismo znova. Čudna so pota božja, a tudi človeška ... Niso mu všeč ljudje, ki odhajajo iz Evrope in zdaj begajo po svetu, pa čeprav mu koga od njih priporoča dober prijatelj s stare celine. Nikdar ne veš, kaj imajo prišleki v glavi. No, sicer pa ... za prvo silo se bo že kaj našlo. Če ne tu v prestolnici, pa kje v notranjosti države.

Preloži pismo v levico. Nanj bo odgovoril sam.

Fantek ima zdaj osem let, a se še vedno spominja, kako je bilo takrat ... Vojna. Štiri leta je bil star, živ kot živo srebro, še jedel bi tekaje. Toda takrat je moral mirno sedeti pod mostom. Vedno ko so zatulile sirene in so se torej bližali bombniki, so se eni zatekli v zaklonišča, drugi se kot krta zakopali v kleti, on in mamica pa sta stekla pod kamniti most nad Sočo.

Na glavi je imel papirnato čako, ampak ta čaka je začarana, nobena bomba je ne predre, okoli ledij pa pripasan dolg lesen meč, da se kar vleče po tleh. Moral je paziti na mamo, kajti mama je sama v Gorici in čaka, da se očka vrne iz Rima. Žalostna je. Prav dan prej ji je rekel: »Mama, če tata ne pride več, se jaz poročim s teboj,« pa ga je stisnila k sebi, se nasmehnila. Toda oči so ostale mračne.

Vse ga je zanimalo, najbolj pa junaške zgodbe iz preteklosti. Zato je bilo najlepše, kadar mu je mama pripovedovala o Turkih, o Juriju Kozjaku ali o Miklovi Zali ali pa tudi o Rihardu Levjesrčnem. Kakšni čudoviti časi so to bili! »Ko bom velik, bom vojščak in bom študiral zgodovino.« Mama se je nasmehnila, v takih časih je vse daleč, vse kakor za vedno preteklo. »Dobro, dobro. Ampak,« se pošali, »špansko zgodovino!« To je tisto, kar je najmanj znano, španska vas, nekaj najbolj oddaljenega.

»Še prej pa bomo šli po svetu,« je dodal mali.

»O, ne, tisto pa ne!« Glas ji je bil nenadoma resen. »Vojne bo konec pa bo življenje steklo naprej, včasih grenko, kot je zdaj, kdaj veselo, ampak – naprej. Pa bo!«

Pred prav tako štirimi leti je Gioia imela dvanajst let. Samo da je ona takrat živela v Argentini, v Buenos Airesu, kjer ni bilo vojne in kjer so ljudje v tistih poletnih dneh po ogljih ulic pred kavarno vsak večer posedali, pili hladno pivo, razgrinjali pred seboj večerne časopise in gledali

fotografije gorečih padajočih letal, razrušenih hiš, ljudi, ki bežijo, pa dima, ki se kadi iz pristanišč ... tam onkraj morja. Potem so časopis zložili, pogledali, ali je še kaj piva v steklenici. Eni so obrnili stol, sedli okobal nanj in gledali cesto, drugi so se dvignili, a oboji pustili časopis na mizici.

Gioia je stala na pragu kavarne. Bratec je spet nekam zginil. Vedno bi se družil samo s fanti. Oče in mati sta sedela blizu nje na stolih, pletenih iz vrbovja.

On je odložil časopis. »Kakšna svinjarija je življenje!« Majal je z glavo. »Povera Italia!«

Ona je pokimala, potem pa vprašala, ali bodo šli v soboto na poroko ali ne.

»Seveda.« Čez čas se je nasmehnil pa namignil na Gioio. »In vendar bo nekoč spet mir in prišel bo mornar, italijanski mornar, pa tudi naju zaprosil za roko male in jo odpeljal nazaj v Italijo.«

Žena se je počasi dvignila. »Vsi moški ste enaki. Ko ste siti, mislite, da ne boste nikoli več lačni. Mene Abruzzi ne bodo več videli.«

Gioia je vprašujoče pogledala očeta, pogledala mater, potem spet očeta.

Mož je zdaj molče kimal predse, o, ne, on ni pozabil na revščino. Toda ko so mu oči pobožale dekletce, je Gioia v njih razbrala: Našo Gioio pa bodo.

Danes, ob tej uri, pa si Gioia ogleduje prospekte ladij. „Buenos Aires – Neapelj ... Štirinajst dni na morju! Kaj lepšega na svetu!“

Padre Marcenaro Boutell je orjak, skoraj dva metra visoko mu plava glava, in roke so mu kakor lopate. Še dobro, da so take. Kako bi sicer mogel iz tako velikih kamnov zgraditi kapelico tam gori visoko sredi Andov.

Potomci evropskih priseljencev so se polenili, *coyas** so šibki, od same koruze in pitja čaja mate ter žvečenja koke moči ne pridejo. Še učitelj, ki je že daljni potomec Indijancev, je v prsih tak, da je bolje, če ne priskoči na pomoč. Puntilla je len, da smrdi. Tudi na ostale se ne more preveč zanesti ... ‚Frizer‘ pa je sploh komunist in je zadnjič razlagal, da tisti dan, ko bo cerkvena dokončana, on zginе dol v mesto, on ne bo podpiral kapitalistov. Najstarejši *coyas* pa sploh: Cerkvena? Pa zakaj cerkvena!? Ali ni *Virgencita* v drevesni duplini dovolj? Kar jo prosijo, jim da, in če jim ne da, pomeni, da nima. Kaj zdaj še njenega Sina spravljati sem gor! Pa še pod streho!

Štirikrat na leto se povzpne iz La Paza do San Antonia. Prinese novice, stare revije, zdravila, *yerbo*** za mate čaj ... predvsem pa besede tolažbe. Če mu bo škof iz mesta preskrbel star jeep, bo morda lahko prišel večkrat ... Besede tolažbe ...

Danes pa jih mora okregati. Teden dni prej se je iz La Paza podala v San Antonio trojica *gringov*, mladih Američanov, postavili so si šotor in začeli hodili okoli, raziskovati. Nekaj sto korakov od naselja so se premikali gor in dol po vzpetini in buljili v črne škatle s trepetajočimi kazalci. A se ni raznesla vest, da jim bodo ti ljudje, ki niso nikogar niti pozdravili, tla prevrtali in da se bodo njihove v glavnem iz blata zgrajene kočure pogreznile! Ko so se vrnili v naselje, jim *Verdulero*, zelenjadar ni hotel prodati niti ene banane. »No tengo!« Nimam. *Almacenero* je zaprl vrata ‚trgovine z mešanim blagom‘, kadar se je kdo

* Indijanec ali človek izrazito indijanskih potez, živeč na severu Argentine ali na bolivijski visoki planoti (Altiplano).

** Yerba: zel, zelišče. Yerba mate (*Ilex paraguariensis*), rastlina, s katero pripravijo ‚paragvajski čaj‘, ponekod imenovan tudi ‚čaj jezuitov‘.

od njih bližal. Tudi če so zdaj koga pozdravili, jim nihče ni odzdravil. Po dveh tednih je trojica pospravila šotore. Ko se je tovornjak že oddaljeval in je bilo videti samo še zadaj na avtu stoječega možakarja, ki jim je nekaj kričal in si tolkel s pestjo po čelu, so se *coyas* kakor na neslišen pisk nenadoma zbrali okoli droga, na katerega na dan *Libertadora* Bolivarja vsako leto izobešajo zastavo, in se krohotali.

»Noben vrag ne bo prišel sem gor, če boste taki,« rohni *padre*. Pri tem mu zanese roko tako daleč na desno, da skoraj podre desko nad otroki. »Zemlja ima bogastvo v sebi, toda če ga nihče ne pride izkopat!?« Stegnil je dlani predse in v trenutku je videl, da jih je le prehudod prijel. »*Sánchez*, pa tudi drugi: ali ne bi bilo prav, ko bi tujci prihajali sem, in tudi če ne bodo nič našli, se bo pa vendar v vaših žepih nabralo nekaj cvenka, če bi se *chole** pustile fotografirati z malimi na hrbtu? In ve, ženske bi imele komu prodati ponče in volnene nogavice. Mestne ljudi vedno zebe. Tako bi počasi zgradili majhno bolnišnico in kadar bi jaz prišel sem, bi pripeljal s seboj bolniško sestro, kdaj celo zdravnika. Nekoč je že prišel, nobenega plačila ni maral, hočem reči, še kdaj bi prišel, toda gospoda doli v mestu nam ne bo pomagala, če si sami ne bomo! *Virgen-cita* že pomaga, pa še kako pomaga, ampak kaj mislite, da smo edini, ki jo kaj prosimo! Kaj res ne razumete: *Virgencita* samó pomaga porivati voz naprej. Če pa sedite in čakate, da se bo voz sam premaknil naprej, ne bo nič. Kje vam je pamet, ko pa ne samo, da voza ne porivate, ampak mu še polena podstavljate!«

Polena ... Zmajuje z glavo, jo skloni, zagleda bose noge stare *coye* Emanuele. Počasi dviguje pogled. Izsušeno

* Dekleta, žene, potomke belca in Indijanke.

telo ... starka ima ruto na glavi, toda on vidi zdaj samo njene oči. Trudne oči, polne obupa in dolgih sanj, oči, ki so gledale ta svet že pred tisoč leti, vse nekoč že videle in vedo, da se ni nič spremenilo in tako bo tudi odslej vse vedno enako. Očetu Marcenaru nenadoma ni več do besed. ‚Kdo ve, ali se ji zdaj misel ne opleta okrog zime in mraza, ko polen nikoli ni dovolj ...‘

Stopi do roba ravnice, gleda grobo stesane lesene stopnice, ki padajo do potoka in zagleda pobiča, ki ribari ob bregu, pa drugega, ki stoji višje zgoraj na skali.

»Zgini!« kriči fantič na skali.

»Ne bom.«

»Bom povedal *padrecitu**, da veš!« Čez čas z obtožujočim glasom: »José sam mi je pred smrtjo rekel: ‚Ko umrem, je to mesto lahko tvoje.‘«

Fant ob bregu zdaj počasi navija vrstico na pločevinko, maje z glavo, potem pa zakriči, kakor da bi kričal v sosednjo dolino: »Dobro, ampak ko ti umreš, bo moje!«

Padre Marcenaro ju gleda. Kdo bo čez desetletja s tega mesta, kjer zdaj stoji, gledal kakšnega malega ribiča doli ob bregu ... In vendar nekoč bo in nekoč bo nekdo prišel in bo tudi tega pokopal, vsega zgrbančenega in izsušenega od starosti in žvečenja koke in tam na skali bodo druge druga ob drugo se drgajoče noge – bo stal drug fantek ...

Mislil je spregovoriti še s fantičema, pa samo skomizgne z rameni, saj jima nima nič povedati, kar si že nista povedala sama. Zazre se v nebo. ‚Sami si ne bodo pomagali, Ti veš ... Saj gredo stvari na bolje, ne rečem, je le bolje kot pred petnajstimi leti, ko si me prvič poslal sem gor ... štiri ure hoje pod žgočim soncem, se še spomniš? ... čutarico z

* Očka – duhovnik.

vodo pa sem, bedak, pozabil ... gre na bolje, ampak, a se Ti ne zdi, da gre prepočasi?‘

Father John Gallagher, župnik pri Saint-Mary v Torontu, pa pase drugačne duše. Kot Britanec seveda ne bo priznal, da je dandanes tudi s kanadskimi Angleži križ, v najboljšem primeru jim pride vera samó do kože, krivi so pa tega Francozi – ali niso oni, pokvarjenci, očetje razsvetljenstva in torej vsega zla, ki je prišlo nad svet!? – Tako pravi, ko dospe v podzemlje in porine težka vrata, da votlo zabobni po prazni dvorani in se zdi, da se bo cerkvena nad njo porušila.

»Ja, seveda,« pravi *père* Jacques Menvielle iz Monreala, ki je po dolgih letih spet enkrat prišel obiskat nekdanjega kolega s fakultete, »mi Francozi smo vsega krivi!« pa udari prijatelja po ramenih, da se možak kar zniža.

Gallagherju zaplava pogled čez prazno dvorano, prek starih, na tleh ležečih zaves, mimo zaprašenih, na stene naslonjenih kulis.

»Škoda. Odslej bo prazna. Marsikatero lepo igro so v preteklih letih moji farani tu postavili na oder ... Televizija! Najprej so začeli zapirati kinodvorane po mestu, zdaj bodo še gledališki odri zamrli.«

Menviellu se zdi, da je najbolje, če zadevo umiri. »Ah,« reče s hlinjeno tolažečim glasom, »dragec, kaj hočeš: shakespearejanska strast raznih vaših Rihardov se je končala v angleški flegmi, zdaj pa je šlo še korak niže ... vendar, nikaar si tega ne jemlji k srcu! Bomo pa mi prišli sem. Začnemo z Molièrom, nadaljujemo z Racinom ...«

Gallagher se namrdne: »Francozi v Torontu!? Ha! Bi radi, kaj! Pa ne boste. Naj pa že pridejo raje sami *tavariši* Rusi ...«

(Pol leta kasneje je skupina preprostih beguncev iz Evrope najela dvorano pod cerkvijo za mesec dni, pa ga je nekega večera radovednost gnala v klet. Vežica pred dvorano je bila prazna, pomaknil se je k vratom in skozi špranjo gledal v dvorano. Na odru so stali štirje moški, dve ženski, na tleh poleg njih pa fantič, ki se je po kolenih prerival v kot, kamor mu je kazal visok mož s šopom papirjev v roki. In potem so začeli govoriti. *Father* Galagher je za nekaj trenutkov prisluhnil, potem pa se umaknil za korak nazaj, si snel naočnike. »Ne, Rusi niso, ampak ...«)

Prav istega dne in ob isti uri je nedaleč od brazilske obale drvel motorni čoln proti severu. Maurice Dupont, eden od uslužbencev državnega podjetja Gradbeni cestni koncern, se je nalašč umaknil na zadnji sedež, glavo je imel polno problemov, pa si ni želel vso dolgo pot pogovarjati se z vozačem.

Najprej mora do Ubatube, da vidi, ali so v delavski koloniji uredili vse potrebno – kmalu se bo začela gradnja druge etape ceste proti Vitorii, že čez teden dni pridejo iz Evrope trije inženirji. Dva sta Madžara, eden je Jugoslovan. Prva dva bo podjetje poslalo v Minas Gerais, tretji – ta pride z ženo in otrokom – pa bo v pomoč inženirju domačinu. Dupontu je ubatuški predelavec že pred dnevi sporočil, da je hišica za *ingenheira* nared, nekaj težav je še z napeljavo vodovodne cevi, kar pa bo ‚jutri, najkasneje pojutrišnjem zagotovo urejeno‘. Toda Maurice Dupont je vajen teh ‚pojutrišnjem zagotovo‘, vrh vsega pa se še spomni na rek svojega ‚starega‘: »Rajni gospod Zagotovo že davno uživa večni mir in pokoj,« in se je torej raje odpravil na pot proti Ubatubi.

Maurice Dupont je črnc. Je eden tistih, ki mu je ‚v življenju uspelo‘. Še njegov praded je bil suženj na kavnih